Sammendrag af litteraturstudiet for WP1 & WP2 - Borger- og forbrugerholdninger

Sara Kondrup, Tove Christensen, Jesper Lassen & Peter Sandøe (2012)

Formålet med dette litteraturstudie er at indsamle viden om borgernes holdninger og forbrugernes betalingsvilje i relation til dyrevelfærd inden for svineproduktion med særligt fokus på hold af farende og diegivende søer. Studiet baserer sig på fagfællebedømte artikler i internationale tidsskrifter.

Det er ikke alle artikler, som gør klart rede for, hvad der forstås ved dyrevelfærd, og i hvilken kontekst den studeres. Overordnet set kan studierne dog inddeles i to kategorier, *produktorienterede* og *produktionsorienterede*. De produktorienterede studier fokuserer primært på, hvorvidt og hvordan dyrevelfærd opleves at påvirke kødkvaliteten med henblik på fx udseende, sundhedsegenskaber og smag. Ligeledes fokuseres på, hvor vigtig dyrevelfærd anses for at være i forhold til andre produktkvaliteter. Genstanden for disse studier er primært forbrugeren, og det er de mere materielle værdier ved kødet, som diskuteres. I modsætning hertil fokuserer de produktionsorienterede studier primært på de immaterielle værdier, og dyrevelfærd bliver anskuet som et mere etisk, socialt og politisk anliggende. Det levende dyr er her placeret i centrum i stedet for kødet, og genstanden for studierne er i højere grad borgerne. Grænserne mellem disse to typer studier er dog ikke altid tydelige.

De produktionsorienterede studier, hvor borgeren er i centrum, er typisk baseret på kvalitative interviews, der giver mulighed for dels at tegne et detaljeret billede af, hvilke holdninger der er i spil, og dels at identificere, hvordan folk begrunder deres holdninger. De produktorienterede studier er i højere grad baseret på kvantitative studier (spørgeskemaundersøgelser og analyser af markedsdata), som giver mulighed for at se, hvor udbredte de forskellige holdninger er i befolkningen. Spørgeskemaundersøgelser har den fordel i forhold til analyser af markedsdata, at det er muligt at inddrage ikke-markedsførte varer, samt at det er muligt at sammenkoble påstået

købsadfærd med holdninger. Sammenlignet med kvalitative interviews giver anvendelsen af kvantitative spørgeskemaundersøgelser mulighed for at se, hvor udbredte forskellige holdninger er i befolkningen. Ofte forsøger forskerne at identificere et mindre antal grupper med forholdsvis homogene syn på dyrevelfærd – sådanne grupper kaldes ofte forbrugersegmenter.

Produktionsorienterede studier

Den generelle opfattelse af dyrevelfærd

Gennemgående for de produktionsorienterede studier er, at de adspurgte borgere vurderer dyrevelfærd som noget positivt, og at forholdene i den konventionelle produktion giver anledning til bekymring. Dyrevelfærd associeres med mange forskellige produktionsmæssige forhold, men overordnet er koblingen til 'det naturlige' en afgørende skillelinje mellem god og dårlig dyrevelfærd. Hvorvidt dyrene har mulighed for at leve i henhold til deres naturlige adfærd og få opfyldt deres naturlige behov er således hyppigt forekommende vurderingskriterier blandt borgerne i en stor del af studierne (Te Velde et al., 2002; Skarstad et al., 2007; Prickett et al., 2010).

Sammenlignet med andre interessenter i relation til produktionen af dyr er dette udprægede fokus på naturlighed primært gældende for borgerne (Boogaard et al., 2011). Bracke et al. (2004) peger her på tendensen til, at produktionssektoren i højere grad oversætter positiv dyrevelfærd til produktive dyr, mens landbrugsforskningen baserer sig på målbare fysiologiske og adfærdsrelaterede parametre. Ifølge forfatterne har borgere generelt et mere emotionelt og oplevelsesbaseret forhold til, hvad dyrevelfærd er. Vanhonacker et al. (2008) finder i denne sammenhæng, at der i Belgien er en specifik opdeling mellem på den ene side borgernes negative holdning til den moderne produktionspraksis og på den anden side producenternes positive. At den moderne produktionspraksis opfattes som værende ensbetydende med dårlig dyrevelfærd blandt de adspurgte borgere, kommer ligeledes tydeligt til udtryk, når den intensive svineproduktion sammenlignes med de ekstensive, små familiedrevne landbrug (Ngapo et al., 2003; Schröder & Mceachern, 2004; Vanhonacker et al., 2010). Overordnet synes der at være to produktionsmæssige forhold, som borgerne forbinder med dyrevelfærd: Plads og adgang til udendørsarealer. Disse forhold relaterer sig begge til opfattelsen af det naturlige (gode) liv, hvor dyret kan bevæge sig frit og udfolde sine naturlige behov (Boogaard et al., 2011). Enkelte studier

peger på borgernes ambivalente forhold til den moderne svineproduktion, hvor økonomi og dyrevelfærd synes at være konkurrerende elementer (Ngapo et al., 2003; Lassen et al., 2006; Boogaard et al., 2011). Minimal menneskelig indblanding synes at blive set som tegn på høj velfærd, men samtidig værdsættes forskellige aspekter af moderne produktionsformer, som eksempelvis god hygiejne (Vanhonacker et al., 2009), effektivitet og høj produktivitet (Boogaard et al., 2011), luftkvalitet og passende staldtemperatur (Vanhonacker et al., 2008). På den ene side anerkender borgerne således en række moderne og effektive produktionsteknologier og, at producenterne er afhængige af disse for at opretholde en given omsætning, men på den anden side er opfattelsen generelt set, at teknologierne er medvirkende til, at dyrevelfærden reduceres.

Prioriteringer af produktions- og staldsystemer

Som nævnt associerer de adspurgte borgere ofte dyrevelfærd med bevægelsesfrihed og god plads. Reduktion i antallet af svin i en stald og/eller forøgelse af staldarealet bliver derfor set som forandringer, der kan højne dyrevelfærden (Vanhonacker et al., 2008; Vanhonacker et al., 2009; Boogaard et al., 2011). I en række fokusgruppeinterviews udført i Holland finder Boogaard et al. (2011) eksempelvis, at deltagerne er særligt bekymrede over forholdene for fikserede søer og specifikt værdsætter rummelige farestier og udendørsadgang. Sidstnævnte associeres med et mere naturligt miljø; bevægelsesfrihed, frisk luft, dagslys og muligheden for både social adfærd og yngelpleje. Med afsæt i forbuddet mod individuel opstaldning af drægtige søer i Arizona, Florida og Californien (USA) undersøger Prickett et al. (2010) endvidere borgernes præferencer for alternative produktionssystemer og holdninger til dyrevelfærd hos svin gennem et større antal telefoninterviews. Studiet viser, at deltagerne overordnet set foretrækker, at søerne holdes individuelt i stalde i stedet for grupper (delvist på grund af risikoen for at de forvolder skade på hinanden), men samtidig anerkender deltagerne ikke fiksering af søer, når dette forhindrer dyrenes naturlige adfærd. Konklusionen på studiet er, at deltagerne foretrækker friland frem for stalde, men såfremt staldsystemer er nødvendige, bliver individuel opstaldning foretrukket sammenlignet med hold i grupper, hvis pladsen er den samme for begge systemer.

Det er værd at bemærke, at de dyrevelfærdsreducerende eller –forøgende produktionssystemer, som borgerne nævner gennem en bred skare af studierne, ofte er indbyrdes forbundne, og at

denne sammenhæng sjældent bliver behandlet i de respektive studier. Når 'naturlig adfærd' eksempelvis prioriteres over 'pladsforhold', kan baggrunden være, at sidstnævnte antages at være inkluderet i førstnævnte. Det er hermed vanskeligt at drage præcise konklusioner på tværs af studierne, når de empiriske undersøgelser er struktureret og evalueret ud fra forskellige kontekster, formål og fagligheder. Samme kompleksitet gør sig gældende, når studierne præsenterer divergerende resultater, i forhold til hvordan dyrevelfærd prioriteres sammenlignet med andre kvalitetsparametre. Eksempelvis finder Krystallis et al. (2009), at kvaliteten (uspecificeret) ved det færdige produkt er mindre vigtig end produktionsforholdene, Mcearchern og Schröder (2001) at pris, oprindelse, udseende og smag er mere vigtig end dyrevelfærd, økologi og friskhed, og Frewer et al. (2005) at dyrevelfærd er vigtigere end pris, men mindre vigtig end fødevaresikkerhed, smag, miljø, friskhed og antibiotikaindhold. Vurderet i sammenhæng med andre etiske, sociale og politiske spørgsmål er dyrevelfærd mindre vigtig end bekæmpelse af fattigdom, sundhedssystemet, fødevaresikkerhed, miljø og landmændenes velstand i henhold til to amerikanske studier af Lusk og Norwood (2008) og Prickett et al. (2010). Petit og van der Werf (2003), Glass et al. (2005) og Vanhonacker et al. (2010) peger på samme tendens i en række europæiske lande.

Det er på denne baggrund vigtigt at være opmærksom på, hvilke kvaliteter og forhold dyrevelfærd sammenlignes med i forsøget på at anskueliggøre, hvilken rolle dyrevelfærd spiller for borgeren i forhold til andre samfundsmæssige aspekter. Den gennemgående lave rangering af dyrevelfærd i forhold til andre miljømæssige, etiske, politiske og sociale problemstillinger behøver ikke nødvendigvis at medføre en manglende interesse i at købe velfærdsvenlige animalske produkter. Dette hænger blandt andet sammen med, at sidstnævnte produkter må antages at være nemmere tilgængelige i en forbrugssituation – sammenlignet med eksempelvis 'landmændenes velstand', 'mindre fattigdom' og 'sundhedssystemer'.

Yderligere bliver borgernes begrænsede viden om generelle og specifikke produktionsforhold ofte fremhævet som årsager til den manglende prioritering af dyrevelfærd (Mcearchen & Schröder, 2002; Knight et al., 2003; Mayfield et al., 2007; Vanhonacker et al., 2007; Taylor & Signal, 2009; Toma et al., 2011). Vigtigt er også, at størstedelen af studierne peger på eksistensen af et specifikt

markedssegment, som i udpræget grad tillægger dyrevelfærd stor værdi og ligeså køber animalske produkter ud fra denne holdning (McCarthy et al., 2004; Vanhonacker et al., 2007; Krystallis et al., 2009; Nocella et al., 2009; Tonsor et al., 2009a; Vanhonacker et al., 2010; Verbeke et al., 2010; Cerjak et al., 2011; Krystallis et al., 2012).

Produktorienterede studier

Der er fundet 10-15 relevante artikler inden for dette område. Først og fremmest tegner der sig et billede af en generel vilje til at betale en merpris for produkter, hvor der er større fokus på dyrevelfærd, end hvad man kan forvente i de gængse produkter – både for animalske produkter generelt, og når det drejer sig om svinekød.

Ifølge bl.a. Mayfield et al. (2007) er der en del forbrugere, som ikke bryder sig om at tænke på, at kød kommer fra dyr. Denne iagttagelse er interessant – og potentielt problematisk – fordi andre undersøgelser peger på, at mange ikke har særlig meget viden om forholdene i moderne svineproduktion, at mange mener, det er svært at finde produkter med øget fokus på dyrevelfærd i butikkerne, og at en del angiver, at de gerne vil vide mere. Endvidere finder både Taylor og Signal (2007c) og Tawse (2010), at viden og tidligere besøg på en gård har en positiv indvirkning på betalingsviljen.

Litteraturstudiet har vist, at måden, der bliver spurgt på, kan influere på betalingsviljen for kød baseret på produktion med løsgående søer vurderet i sammenhæng med andre produktkvaliteter. Mørkbak et al. (2010) analyserer forbrugeres betalingsvilje for forskellige egenskaber ved en svinekotelet og finder, at folk er villige til at betale en del ekstra for, at fedtprocenten er lav, at koteletten er dansk, og at den er garanteret salmonellafri, men at betalingsviljen er noget mindre for, at kødet kommer fra et udendørs produktionssystem og er produceret med ekstra strenge krav til anvendelse af antibiotika.

Mayfield et al. (2007) ser på det fænomen, at forbrugerne forventer, at dyrevelfærd påvirker andre kvaliteter såsom smag og sundhed. Denne type indbyrdes afhængighed mellem egenskaber komplicerer fortolkningen af velfærdsparametre. Eksempelvis bliver det i så fald en udfordring for

forskeren at afklare, hvor stor en del af betalingsviljen der skyldes, at forbrugeren forventer, at dyrevelfærd giver sig udslag i bedre smag og sundere varer. Det kan her være relevant at undersøge, hvilke kombinationer af dyrevelfærd og andre egenskaber der udløser de højeste betalingsviljer. I relation til nærværende projekt er det særligt interessant at blive klogere på, i hvor høj grad det, at søerne er 100 % løsgående, forventes at påvirke andre kvalitetsegenskaber ved svinekødet. Det er endvidere interessant at finde ud af, om det, at søerne går løse, ses som en velfærdsforbedring, der er tilstrækkelig til, at det pågældende svinekød ses som havende en særlig kvalitet i relation til dyrevelfærd. Eller – som en tredje mulighed – om velfærdsparameteren 'løse søer' kan kombineres med andre positive egenskaber, som tilsammen udgør et attraktivt produkt for en gruppe forbrugere (det kunne være 'løse søer' fra et lokalområde, med særlige udskæringer, etc.). Den eksisterende litteratur er yderst sparsom i forhold til at give svar på sådanne spørgsmål.

En enkelt undersøgelse blev fundet, Olynk et al. (2010), hvor folks betalingsvilje både for søers adgang til marker og for forbud mod at holde søer i individuelle bokse analyseres. Resultatet er her, at udendørs adgang udløser størst betalingsvilje.

Der er endvidere fundet et par interessante amerikanske studier, hvor forbrugernes præferencer for løse drægtige søer analyseres i relation til betalingsvilje for svinekød. Tonsor et al. (2009c) finder, at en ikke ubetydelig andel af forbrugerne (ca. 20 %) foretrækker et forbud mod fikserede drægtige søer frem for obligatorisk mærkning af produkter fra løsgående drægtige søer – og frem for den nuværende situation i det meste af USA, hvor fikserede drægtige søer er tilladt. Flertallet foretrækker dog obligatorisk mærkning frem for forbud.